

principles of functioning of orphanages, shelters, correctional and specialized agencies working in Bukovina in the study period showed qualitative changes in the development of social care for children and youth.

Key words: social care of children and youth, children-orphanes, trustees and educational institutions, shelters, orphanages, public and private initiative, Bukovina, public schooling.

Отримано 30.03.2016

УДК 36:[37/015/3:170221]

І. В. Ковальчук
martinn195@mail.ru

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ДІТЕЙ

Ковальчук І. В. Технології соціальної роботи з формування патріотизму дітей. У статті підкреслена актуальність проблеми патріотичного виховання дітей. Починаючи від освіти Стародавньої Греції і до наших днів народ дбав про самозбереження, примноження національних багатств. Для українців переломними періодами у формуванні патріотизму стали період Козаччини та злам ХІХ – ХХ століття, коли територія України була поділена між різними державами в результаті військових подій. Автор статті прагне підкреслити, що незважаючи на територіальну роз'єднаність українці завжди прагнули до єдиної держави, ревно плекали українську мову, культуру, традиції і це допомогло зберегти націю. На сьогодні основні завдання виховання підростаючого покоління визначено в основних документах про виховання. Концепції наголошують на необхідності формування у молодого покоління громадянської позиції, національної свідомості, планетарного мислення. Автор визначає особливості формування патріотизму на кожному віковому етапі розвитку дитини. Окрім того названо і коротко схарактеризовано основні технології соціальної роботи, що можуть бути застосовані у формуванні патріотизму не лише дітей, але й дорослого населення країни: соціальна діагностика, соціальна корекція, соціальна реабілітація, соціальний контроль, соціальна профілактика. Зазначено, що роль соціальних технологій виховання патріотизму зростає в умовах сьогодення у зв'язку із ситуацією на Сході України.

Текст оговорює доцільність вдосконалення змісту соціальних технологій формування патріотизму, відповідно до завдань соціалізації у

цьому напрямі. Підкреслено, що основою технологій мають стати: формування духовного світу особистості в умовах розбудови державності України; врахування основних засад становлення та розвитку особистості, світогляду, переконань; постійне збагачення пам'яті, розвиток громадянського мислення, вироблення національно-свідомого ставлення до навчання, самоосвіти; розвиток позитивних емоцій та громадянської гідності; формування творчої особистості як могутнього стимулу духовного життя громадянина незалежної країни.

Ключові слова: патріотизм, соціальна діагностика, соціальна профілактика, соціальне консультування, соціальна реабілітація, соціальний патронаж.

Ковальчук І. В. Технологии социальной работы по формированию патриотизма. В статье кратко изложены доводы автора об актуальности вопроса патриотического воспитания. Обосновывая свои размышления на исторических фактах автор подтверждает что ни территориальная разьединенность украинских земель ни чужеродный гнет не смогли разьединить украинский народ. Запад и Восток Украины всегда выступал за украинскую речь в учебных заведениях, церкви, в семье. Борьба за существование нации укрепила ее, сформировала богатое творческое наследие. В условиях сегодняшнего дня существует необходимость передачи исторического опыта поколений. Об этом говорится в основных законах о воспитании, указе Президента. Формирование духовно - моральной социализованой личности, которая ценит культуру своего народа и творческое наследие других народов – основная цель воспитания украинца.

Важную роль в формировании национального сознания играют технологии социальной работы. Среди наиболее актуальных можно назвать социальную диагностику, социальную профилактику, социальную реабилитацию, социальный контроль, социальный патронаж. Не претендуя на оригинальность их определения автор статьи подчеркивает что содержание названных технологий должно направляться на решение вопросов связанных с переселенцами с Юга страны, оказание психологической помощи жителям Запада в вопросах адаптации к условиям АТО. Поэтому основное направление социальной работы это поддержка семей участников АТО, а также работа с родителями учеников общеобразовательных школ и детских учреждений. С самими детьми социальная работа должна направляться на психологическую поддержку и посильную материальную помощь в кризисных ситуациях.

Автор обращает внимание на необходимость усовершенствования содержания технологий социальной работы по формированию патриотизма в соответствии с условиями сегодняшней ситуации.

Ориентирами при этом должны выступать: формирование национального сознания, уважения к традициям народа, символам государства, опора на развитие творчества ребенка.

Ключевые слова: патриотизм, социальная диагностика, социальная профилактика, социальная реабилитация, социальный патронаж, социальная консультация, дети.

Актуальність дослідження зумовлена соціально-політичною ситуацією у якій перебуває Україна. Зростаюча соціальна і політична напруга на Сході загострила необхідність виховання патріотів, готових до захисту кордонів держави.

Підкреслимо, що формування патріотизму у підростаючого покоління в усі періоди було провідним завданням освітньо-культурних закладів. У Стародавній Греції вважалося ганебним не любити свою Батьківщину: у місті Афінах не прославляти її велич у піснях; у місті Спарта - не звеличувати її звитягу у подвигах. У роботах відомих грецьких філософів прославлялася ідея зміцнення держави, наводилися роздуми про «кращий» політичний лад у країні.

Свідченням про перші паростки патріотичного виховання в Україні є етнопедагогічні відомості. Вони зафіксували у пам'яті людей народні традиції, звичаї і обряди, що мають могутній арсенал засобів впливу як на свідомість так і на емоції, але найголовніше – вони є правдивим відображенням історії українського народу, його культурних надбань та досвіду предків.

У Київській Русі князі дбали про велич і могутність держави, про освіту народу, про культурні зв'язки з Європою. Епоха Відродження знаменувала новий період у духовно-моральному і патріотичному формуванні особистості. Він позначився ідеалом сильної, мужньої, освіченої особистості, з розвиненим почуттям краси і великою щирою любов'ю до рідної землі. Кузнею патріотів назвемо Запорізьку Січ. Вона скарбниця збереження і плекання таких добродітностей як: милосердя, благодійність, меценатство. Козацькі традиції завжди відображали дух згуртованості у боротьбі проти ворога, соціальну єдність українського народу. Славлячи своїх гетьманів, козацьки гідно представляють їх героями - патріотами своєї землі: мужніми, відважними, розумними, сміливими, добродітними, тактовними, уважними, які з повагою ставляться до жінки-матері, цінують честь, гідність, мають «слово», якого завжди дотримуються. Епоха Просвітництва по новому підійшла до питання патріотичного виховання. У художній і педагогічній літературі наводиться порівняльний аналіз освітніх систем різних країн, ведуться дискусії про запровадження кращих зразків освітніх систем у вітчизняну практику. Поділ українських земель загострив питання патріотизму

українців. Нація згуртувалася за свої права у межах інших держав. Українці Сходу у Заході боролися за українську школу, українську церкву, український театр, кіно. Це дало змогу нації вижити, побороти натиск інших держав на українську культуру і освіту, українську родину у її оригінальному існуванні. Цінним джерелом у цьому питанні є крайовий досвід Буковини, який відображає історичні сторінки героїчного минулого наших предків.

Згодом нація заявила про себе у складі УНР, а потім і у складі окремої республіки СРСР. Маючи давнє самобутнє коріння вона змогла зберегти свою ідентичність незважаючи на всілякі утиски і переслідування. Від 1991 року українці мають власну державу, що визначається територією, символами, традиціями, усною і писемною культурою, освітою. На сьогодні прийнято низку державних документів, які ґрунтуються на кращих зразках історичного досвіду народу, спрямовані на визначення орієнтирів щодо виховання українських дітей. Наприклад, згідно з концепцією національно - патріотичного виховання патріотизм розглядається як складова національного виховання і має за мету формування громадянина-патріота своєї країни, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до залучення до культурних і духовних надбань народу, зміцнення культурних зв'язків.

Аналіз останніх досліджень. Питання виховання патріотизму дітей має давні корені. На сьогодні не можливо оминати увагою роздуми з цієї проблеми класиків педагогіки К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка. Серед сучасників заслуговують на чільне місце роботи О. Сухомлинської, А. Капської, О. Безпалько, І. Беха, І. Шкільної, О. Вишневського, З. Нагачеської, І. Руснака, С. Романюк, Н. Лисенко та ін. Ними обґрунтовано основні підходи до проблеми патріотичного виховання дітей та молоді, на основі вивчення історичного досвіду доведено, що крайовий досвід формування патріотизму у дітей є цінним джерелом сучасної науки, а також проілюстровано кращі зразки досвіду виховання українських дітей в діаспорі.

Виклад основного матеріалу. Патріотизм як риса особистості розкривається в її умінні берегти і примножувати національні багатства, в любові до рідної землі, батьківщини, в любові до ближнього незалежно від раси та національної чи релігійної приналежності, у володінні рідною та іноземними мовами. Патріотизм інтегральна риса, оскільки втілює заповітні мрії народу на ідеал людини відданої батьківщині. Патріотизм є цінністю громадянського життя та абсолютною вартістю кожної людини.

Формування патріотизму розпочинається з раннього дитячого віку. Майбутня особистість сприймає оточує рідне середовище, намагається розпізнати місце батьків у її житті і відшукати своє власне місце у цьому середовищі. Вона прагне до активної перетворюючої діяльності навколо

себе.

Материнська колискова пісня, батьківські слова, бабусині казки, дідусеві власноруч зроблені іграшки це основні засоби патріотичного виховання. Маніпуляції з предметами побуту народу, гра в різноманітні за сюжетом ігри, перші слова рідною та іноземними мовами, усвідомлення вражень від знайомств з іншими людьми – це перші кроки з формування патріотизму як якості особистості.

Наступні роки життя є базою формування життєвого досвіду дитини. Молодший школяр усвідомлює що таке добро і зло, що таке своє і чуже, як розуміти поведінку інших людей і поводитися самим. Під час уроків та у позаурочній діяльності дитина засвоює кращі духовно - моральні надбання поколінь, знайомиться з історичним минулим рідного народу, державною символікою, географічними відомостями про рідну країну і країни світу. Під час позаурочних заходів, закріплюються у свідомості дитини емоційні переживання пов'язані з трепетним ставленням до вічних істин неписаної книги моралі і духовності народу. І саме на цьому етапі зростає роль наставника, який правильно розставить акценти у сприйманні світу дитиною. Сформована програма життєвих цінностей у молодшому шкільному віці це міцний фундамент надійної будови майбутнього життя особистості.

У підлітковий період потрібно примножити сформовані на попередніх етапах дитинства життєві установки і цінності орієнтовані на любов до власного народу, рідної мови, культури, традицій, звичаїв, рідного краю, малої батьківщини, країни. Доцільно щоб особистість осмислила духовні і матеріальні надбання рідного народу через призму світової культури і цивілізації, помітила оригінальність досвіду власного народу, але й не нехтувала культурними надбаннями інших народів. Цінність підліткового періоду у тому, що маленька людина повинна усвідомити, що любов до Батьківщини має мати діяльний характер, який виражається і бажанні і умінні примножувати красу рідного краю, стати діяльним членом суспільного життя, оберігати духовні традиції рідного народу, знати рідну мову і активно вивчати іноземні мови, подорожувати світом.

Дослідження ведуться у правовому полі концепції національного виховання, концепції громадянського виховання, концепції превентивного виховання, концепції формування національної свідомості. Значущим документом є Указ Президента №580/2015 про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.. У ньому визначено ключові проблеми патріотичного виховання на усіх рівнях функціонування держави, а також вказані стратегічні напрями подолання визначених проблем. Вважаємо, що втілити в життя це розпорядження допоможе вітчизняний досвід. Зокрема, науковцями нашої доби Б. Ступариком, І. Бехом, І. Шкільною визначено доцільність

наявності критеріїв патріотизму як риси особистості. Ми поділяємо думку І. Шкільної щодо розуміння патріотизму на базі таких критеріїв: когнітивний, процесуально - діяльнісний, ціннісно - смисловий, рефлексивний.

Усі названі критерії найкраще виражено у змісті і алгоритмі соціальних технологій з формування патріотизму. У розумінні технологій будемо виходити із визначення А. Капської про те, що технологія соціальної роботи пов'язується з відтворення і програмуванням результатів, які закладені у соціальних процесах. Зміст, принципи, функції, методи соціальних технологій вивчали Н. Басов, І.Грига, Л. Тюптя та інші. Роль соціальних технологій у формуванні патріотизму можна розглядати з двох позицій. По – перше, завдяки технологіям соціальної роботи ми можемо реалізувати програму патріотичного виховання у інформаційному полі, а по –друге, соціальні технології мають значний вплив на емоційну сторону особистості тому їх роль у процесуальному плані також є незамінима. Запровадження соціальних технологій у роботу з патріотичного виховання вимагає дотримання низки вимог. Серед яких: наявність стратегічної програми, у межах якої буде розв'язуватися проблема клієнта чи об'єктів соціальної роботи. Дотримання конкретного алгоритму дій для досягнення поставленої мети, постійний зв'язок з клієнтом, що забезпечує неперервність впливу та необхідну допомогу за вимогою, динамізм змісту, форм і методів соціальної роботи з формування патріотизму, наявність критеріїв оцінки ефективності діяльності соціального працівника з формування патріотизму.

У соціальній роботі з формування патріотизму застосовують соціальні технології: діагностики, патронажу, профілактики, реабілітації, терапії, консультування, контролю. Безперечно, роботу потрібно розпочинати із соціальної діагностики. Її мета полягатиме у виявленні і вивченні причинно-наслідкових зв'язків подолання апатії українців щодо питань державно- патріотичного характеру, розвитку здорового громадянського суспільства. Застосовуючи діагностичні технології доцільно прослідкувати динаміку патріотизму населення у кризові періоди життя держави. Соціальна діагностика дасть матеріал для подальшої роботи з дітьми і дорослим населенням держави щодо стабілізації політичної і соціальної ситуації в країні.

У загальноосвітніх навчальних закладах Заходу України сьогодні навчаються діти зі Сходу. Тому досить актуальними видаються технології соціальної адаптації, які виявляються у підтримці дітей і дорослого населення у процесі їх соціалізації чи пристосуванні до нових соціальних умов. Особливого значення ця проблема набуває також у зв'язку з тим, що чимало українців у період АТО живуть у нетипових умовах свого існування, вони змушені по новому пристосовуватися до середовища.

Отже, проведення консультацій, бесід, спільних зустрічей дітей і батьків, педагогів; дорослого населення з керівниками влади є заходами не лише потрібними, але й важливими для розвитку держави і збереження її населення в кількісному складі.

Попередження негативних явищ у соціальному середовищі є першочерговим завданням соціальних працівників. У суспільстві профілактика виступає важелем регулювання кризових ситуацій в країні, та соціальним орієнтиром для пересічних громадян. Застосовуючи технології первинної профілактики ми забезпечуємо просвіту дітей щодо ситуації в країні, навчаємо ефективним прийомам реагування на події, в державі. Вторинна і третинна профілактика з успіхом може застосовуватися у роботі з дітьми із зони АТО. Вона матиме за мету навчання соціально безпечної поведінки.

У кризовий період саме соціальна робота регулює життєдіяльність населення, виступає балансом відносин особистості і держави в питаннях матеріального забезпечення населення і соціально-психологічного комфорту. Соціальний контроль дозволяє прослідкувати стан дитини у родині, вплив на неї соціальних чинників, разом з тим дозволяє виявити проблеми у соціальній адаптації, відслідкувати соціальні настрої дорослого і дитячого населення, виявити цінності життя нації.

Забезпечити соціальний комфорт населення можна застосувавши соціальний патронаж. Для багатьох людей, що переселилися зі Сходу країни сьогодні особливої ваги набуває адаптація до нових умов, боротьба за самоствердження на нових робочих місцях, захист дітей у дошкільних установах та школах. Саме ці питання можна розв'язати застосовуючи технології соціального патронажу.

Соціальна реабілітація як технологія соціальної роботи буде мати місце у питаннях психологічної допомоги та створенні соціальної комфортності особистості. При цьому особливої ваги набуває соціальна реабілітація воїнів АТО, вона концентрує свою увагу на проблемі відновлення здатності людини до життєдіяльності у соціумі. А як загострена виступає по відношенню до дітей учасників АТО, які потребують психологічної допомоги та соціалізації у нових умовах.

Соціальна реабілітація неможлива без соціальної терапії. Соціальна терапія як технологія полягає у налагодженні позитивних соціальних відносин та дій. Залежно від ситуації у роботі з дітьми можна з успіхом застосовувати арт-терапію, казкотерапію, бібліотерапію, танцювальну терапію, спортивну терапію. Окрім терапевтичного ефекту ці технології забезпечать естетичний та оздоровчий вплив на молоде покоління.

Технологія соціальної корекції стосунків у родині актуальна для проведення роботи з сім'ями воїнів АТО. Члени сім'ї мають адаптуватися до нових умов життя, звикати існувати в умовах посиленої

відповідальності за себе за воїна, за Батьківщину. Відповідно стосунки родини як зсередини так і ззовні потребують соціальної корекції, яка може проводитися в індивідуальній та груповій формі.

Безперечно, цінною в умовах сьогодення є технологія соціального консультування. Тематика консультування може проводитися від психологічних питань співжиття, виховання дітей до питань соціального забезпечення воїнів АТО та їх сімей.

Враховуючи ті завдання, які можна розв'язати застосовуючи технологічний підхід, доцільно звернути увагу, що технології повинні забезпечити: формування духовного світу особистості в умовах розбудови державності України; врахування основних засад становлення та розвитку особистості, світогляду, переконань; розвиток громадянського мислення; вироблення національно-свідомого ставлення до навчання, самоосвіти; розвиток позитивних емоцій та громадянської гідності; формування творчої особистості як могутнього стимулу духовного життя громадянина незалежної країни.

У соціальній роботі з учнями потрібно наголошувати, що патріотизм виявляється не лише у героїчних вчинках, але й як підкреслював А.С. Макаренко, він має вияв у щоденній напруженій праці на благо держави.

Висновки і перспективи досліджень. Таким чином, соціальну роботу можна розглядати як вагомий засіб формування патріотизму дітей і дорослого населення. У цьому переконає аналіз роботи соціальних служб і шкільного соціального педагога. Формування патріотизму є багатоплановою діяльністю як у процесуальному так і у змістовому плані. Перспективами роботи у цьому напрямі стане напрацювання змісту соціальних технологій формування патріотизму дітей.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента №580/2015 про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр..[Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.president.gov.ua/documents/5802015_19494. – Назва з екрану.
2. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи : Навчальний посібник / А. Капська. – К.: Слово, 2015. – 328 с.
3. Сухомлинська О. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної думки в Україні / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – №1. – С. 41-45.
4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневський.– Дрогобич: Коло, 2006. – 326 с.
5. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи : навчальний посібник / В. Шахрай. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
6. Бех І. Психологічні резерви виховання особистості / І. Бех // Рідна школа. – 2005. – № 2. – С. 11–13.

Spysok vykorystanyh dzherel:

1. Ukaz Prezydenta №580/2015 pro strategiju nacional'no-patriotychnogo vyhovannja ditej ta molodi na 2016-2020 rr.. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://shshsh.president.gov.ua/documents/5802015-19494>.
2. Kaps'ka A.J. Tehnologii' social'no- pedagogichnoi' roboty: Navchal'nyj posibnyk / A. Kaps'ka. – K.: Slovo, 2015. – 328 s.
3. Suhomlyns'ka O. Konceptual'ni zasady rozvytku istoryko-pedagogichnoi' dumky v Ukrai'ni / O. Suhomlyns'ka // Shljah osvity. – 1999. – №1. – S.41-45.
4. Vyshnevs'kyj O. Teoretychni osnovy suchasnoi' ukrai'ns'koi' pedagogiky / O. Vyshnevs'kyj. – Drohobych: Kolo, 2006. – 326 s.
5. Shahraj V.M. Tehnologii' social'noi' roboty : Navchal'nyj posibnyk / V. Shahraj. – K.: Centr navchal'noi' literatury, 2006. – 464 s.
6. Beh I. Psyhologichni rezervy vyhovannja osobystosti / I. Beh // Ridna shkola. – 2005. – № 2. – S. 11-13.

Kovalchuk I. Technologies of social work from forming of patriotism of children. In the article are resulted analysis of basic social technologies which can be applied for forming of patriotizmu for children. Among them social diagnostics, social prophylaxis, social rehabilitation, social control, social patronage. Leaning against scientific labours the author of the article leads to actuality of these technologies in the conditions of situation which was folded on Ukraine. And also underlines that maintenance of social technologies is required by clarification and dopracyuvannya depending on the problems of clients. Actuality of introduction of the technological going near social work from education of patriotizmu is predefined that this type of social work better in all answers requirements to the modern methods of education of patriotizmu: he is oriented to the result and requires application of complex of the riznoplanovikh methods. On every age-old stage of childhood of task of education of patriotizmu different. they are predefined individual and age-old development of students, and also specific of their co-operation, with an educator. The author of the article underlines importance of istorichnogo experience of Ukrainians for the construction of the modern system of education of patriotizmu children. Without regard to territorial roz"ednanist', during great while of history Ukrainians saved a chuzhezemniy burden national idea, did not convert it into chauvinism.

They always cared of study of native culture, traditions, consuetudes and their increase, but the studies of culture, traditions and consuetudes of other people and nations which inhabit ukrainu and live after its limits curalisya never.

Key words: patriotism, kids, technology, social work, Ukraine, history, culture and traditions.

Отримано 30.03.2016